

Vzhľadom na dobu vzniku kazateľskej príručky dominikána anglického pôvodu Thomasa Waleya možno jej prvú časť *De modo componendi sermones cum documentis* (Spôsob tvorby kázni s poučeniami)¹ považovať za reprezentatívnu ukážku kazateľskej teórie v 14. storočí. Vychádzam pritom z faktu, že autori príručiek zvyčajne zhrnuli všeobecne známe a v praxi overené zásady a princípy kazateľskej tvorby.

T. Waleys (okolo 1290–1349) rozoberá „modernú“ kazateľskú metódu. V prvej kapitole (*De qualitate praedicatoris*) podáva sústredenejší a ucelenejší pohľad na osobnosť kazateľa. Uvádza dvanásť poučení adresovaných všetkým, ktorí sa chcú stať „kvalitnými“ a úspešnými kazateľmi. Okrem toho, že táto kapitola dáva celému dielu „osobný“ ráz, ktorým sa odlišuje od ostatných učeních *Artes Praedicatorum* (D. Roth²), celá práca prekvapuje autorským nadhľadom a vcelku uvoľneným podaním rétorických pravidiel. Niektorí bádatelia to pripisujú zreteľným humanistickým tendenciám diela (B. Smalley³). Invenčný výklad „tvorby kázni“ však môže byť aj výrazom osobnostného duchovného založenia autora.

Erika Brtáňová

THOMAS WALEYS: Vlastnosti kazateľa

Keďže sa hovorí, že kazateľský úrad prislúcha skôr anjelom ako ľuďom - kazateľom Božieho slova je zverený úrad evanjeliá, čiže dobrej zvesti. Preto Pavol, „najväčší kazateľ“ (Prvá epištola Korint'anom 1) hovorí: „Lebo ma Kristus neposlal krstiť, ale kázať evanjelium“, a hovorí tiež (Epištola Galaťanom 2): „Je mi zverené zvestovať evanjelium medzi neobrezanými, ako Petrovi medzi obrezanými“; kazateľ má bezúhonným životom vynikať nad ľuďmi, ktorých má poučovať, aby ich prevyšoval kazateľským úradom, tiež veľkou zbožnosťou. Lebo aj kazateľovi prikazuje Hospodin: „Vystúp na vysoký vrch Sion, hlásateľ radostnej zvesti.“ Vysoký vrch, na ktorý prikazuje vystúpiť hlásateľovi radostnej zvesti, znamená viesť mimoriadne zbožný život. Preto nech stojí kazateľ na vrchu s Kristom, ktorý vidiac zástupy, ktorým chcel kázať, vystúpil na vrch. Ak by snád' nemohol a nemienil vystúpiť na vrch, nech stojí aspoň na rovine alebo na poli spolu s poslucháčmi jeho slova. Lebo Kristus stál na rovine s početným zástupom poslucháčov.

¹ Odsy príručky sa zachovali vo viacerých anglických (Oxford, Londýn) i ďalších európskych knižniciach (Bologna, Klagenfurt). Jej prvú časť (*De modo componendi sermones cum documentis*) uverejnil CHARLAND, Th.-M.: *Artes Praedicatorum*. Ottawa, Institut d'Études Médiévales 1936, s. 330–403. Druhá (*Sermones de tempore*) a tretia časť neboli zatiaľ publikované.

² ROTH, D.: *Die mittelalterliche Predigttheorie und das „Manuale Curatorum“ des Johann Ulrich Surgant*. Basel 1956, s. 107–108.

³ SMALLEY, B.: Oxford, Thomas Waleys, O.P., *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 24, 1954, s. 50–107.

Nikde sa nedočítame, žeby Kristus, ktorý chcel kázať, stál v údolí a ľud, ktorý ho chcel počúvať, na vrchu. Nie je ani prípustné, aby kazateľ viedol mravne horší a nečestnejší život ako ľud.

Nech kazateľ dáva pozor, aby nepristúpil k vykonávaniu tohto zbožného úradu, ak sa dopustil nejakého smrteľného hriechu, aby mu kvôli hriechu nebolo odňaté slovo alebo aby sa jeho slovo nestalo menej účinné. Nech uváži, čo tvrdia učitelia teológie, že kto káže v smrteľnom hriechu, hreší smrteľne aj kázaním. Takýchto hriešnikov karhá Pán v žalme: „*Ale hriešnikovi povedal Boh, prečo rozprávaš moje ustanovenia a berieš do úst moju zmluvu? Ak si videl zlodēja, hneď si s ním bežal.*“, tiež apoštol (Epištola Rimanom 2): „*Ty, ktorý učíš iného, sám seba neučíš; ktorý kážeš nekradnúť, kradneš.*“ Nech prvé ponaučenie znie, aby kazateľ nebol poškrvnený smrteľným hriechom.

Druhé ponaučenie je podobné prvému. Nech si kazateľ vytýči správny cieľ kázne, aby nekázal kvôli vystatovaniu sa, ale na Božiu chválu a duchovné budovanie blížneho. Nech sa vyhýba márnej sláve, ktorá sa zvyčajne rodí z dobrých skutkov a väčšinou sa vyčíta najviac tým, ktorí pôsobia verejne, za hojnej účasti ľudu. Preto kazateľ osobitne bojuje proti pohnútkam k márnej sláve. Kiež by uvážil, že kazatelia so správnym cieľom a čistým úmyslom dostanú nielen riadnu odmenu, ktorá sa nazýva „aurea“ a je prisľúbená všetkým spravodlivým, ale aj mimoriadnu odmenu, ktorá sa nazýva „aureola“ a ktorá je určená učiteľom. Ak učiteľ káže pre márnú slávu a vystatovanie sa, nech vie, že si nezaslúži ani jednu odmenu. Ba dokonca pri vyratúvaní dobrých skutkov mu Sudca povie: „*Amen, hovorím ti, svoju odmenu si už dostal*“, a to slávu od ľudí na zemi, a preto nie si hodný večnej slávy v nebesiach.

Tretie ponaučenie znie, aby si kazateľ bol vedomý toho, že každá múdrosť pochádza od Hospodina. A preto keď sa v kázni žiada osobitný dar múdrosti, nech sa obráti zbožnou modlitbou k prameňu Múdrosti, podľa tohto slova (Jakub 1): „*Ak sa niekomu z vás nedostáva múdrosti, nech prosí od Boha, ktorý dáva hojne všetkým a nevyčíta.*“ Ved' aj Šalamún, keď chcel spravovať Boží ľud, žiadal si od Boha predovšetkým múdrosť, ktorou by mohol vládnuť ľudu. Tak nech si aj kazateľ žiada múdrosť, aby mohol ľud správne vyučovať. Kazateľ si nie je istý, či koná správne, ak kázni nepredchádza zbožná modlitba za neho samého a ľud, ktorý ho počúva. Lebo aj pohanía, kým sa rozhodli začať nejaké dielo, predosielali modlitbu. Ved' Platón v diele Timaios hovorí, že skoro všetci majú vo zvyku – aj keď chcú konať menej významné veci – prosiť božstvo o pomoc. Pretože kazateľ nekoná bezvýznamné, ale veľmi dôležité veci, ktoré prevyšujú ľudský rozum, je určite osožné prosiť Boha o pomoc, dôverujúc viac v Božiu pomoc ako vo vlastný rozum, aby sa Boh náhodou neodvrátil, čiže neodňal mu slovo.

Uvedené ponaučenia, ktoré sa dotýkajú jeho samého, má kazateľ zachovávať v skrytosti. Mnohé iné musí dodržiavať na verejnosti, keď káže ľudu. Štvrté ponaučenie sa dotýka odevu kazateľa. Keď káže, nemá predstupovať pred ľud v priveľmi nápadnom a pozornosť vzbudzujúcom odevu, aby z neho nežiarila a nesvietila márnosť nad márnosť. Má viesť ľud tak, že sa bude vyhýbať svetskej márnosti. Jeho odev nech nie je príliš jagavý, aby vonkajší lesk neprekryl poznanie, ktoré má zjaviť ľudu.

Neodporúčam ani príliš skromný odev, lebo ani o Kristovi sa nedočítame, že nosil priskromné šaty. O blahoslavenom Augustínovi, veľkom kazateľovi, vieme, že nosil

primeraný odev, ktorý nebol ani priveľmi honosný ani príliš všedný. Skromný odev sa však neodvážim nikomu vyčítať, aby to azda nevedlo k pokrytectvu, ktorého sa má kazateľ vyvarovať nielen v odeve, ale vo všetkom; má dávať dobrý pozor, aby na ňom nebolo nič, čo by mohlo byť právom označené ako pokrytecké. Ako som povedal, skromnosť kazateľovi nevyčítam. Lebo aj o Jánovi Krstiteľovi, ohlasovateľovi Krista a vynikajúcom kazateľovi sa dočítame (Matúš 3), že „mal odev z ľavej srsti a kožený opasok“. O prikrývke hlavy čítame, že hlavu mal zavinutú do látky z kozej srsti, ktorú používal na púšti. Aj v ráde bratov kazateľov štatút ukladá, aby prikrývka hlavy bola skromná. O akú mieru skromnosti by malo ísť, treba, myslím ponechať na rozhodnutie rozvážnemu mužovi, akým by kazateľ mal byť.

Piate ponaučenie sa dotýka pohybov a gest, v ktorých má kazateľ zachovať určitú mieru, aby nestál strnulo ako socha. Nech dá dobrý pozor, aby nerobil trhané pohyby; prudké zdvíhanie hlavy do výšky a jej náhle zvesenie, prudký obrat napravo a vzápätí s podivuhodnou rýchlosťou obrat naľavo, rozťahovanie obidvoch rúk, akoby zároveň chcel objasniť východ i západ a vzápätí ich rýchle spojenie, neprimerané rozťahovanie pliec a vzápätí ich rýchle sťahovanie. Poznal som niektorých kazateľov, ktorí si inak počínali veľmi dobre, ale pohybovali sa tak trhane, že sa zdalo, akoby sa s niekým stretli v súboji alebo nebudaj zošaleli, keby neprišli na pomoc ostatní, hrozilo by, že sa zrútiť a s pôdiom, na ktorom stáli. Takéto pohyby kazateľovi nepristanú. Ak sa kazateľ Božieho slova – na každom mieste a v každom čase – má správať tak, aby „pri chôdzi, postoji, držaní tela a pohybe neurobil nič, čo by pohoršilo zrak“ (Augustín), o čo viac musí na to pamätať ten, ktorý sa objaví pred ľuďmi ako hviezda vyslaná z nebies, ako anjel a posol padnutý z neba. Kazateľ by mal vedieť zladit' a ovládať pohyby i gestá, aby svojou nesústredenosťou príliš nepohoršoval poslucháčov.

Šieste ponaučenie sa dotýka samotného aktu kázania a prihovárania sa ľudu. Kazateľ by mal nepochybne vedieť, že najväčšou cnosťou kázne – pokiaľ ide o výsledok, ktorým je duchovné budovanie ľudu a jeho privádzanie k zbožnosti – je výslovnosť a jazykový prejav. V mojej vlasti žil starý, veľmi ctihodný učiteľ teológie. Nespomínam si, že by som bol počul lepšieho a medzi ľuďmi obľúbenejšieho kazateľa. Raz jedného dňa kázal a jeho kázeň prijal ľud s potleskom a s priazňou. Ktorémusi kazateľovi sa dostalo do rúk viacero jeho kázni. Jednu z nich neskôr predniesol. Hoci dúfal, že vďaka kázni si ho mnohí obľúbia a budú ho chváliť, nenašiel sa nikto, kto by mu vzdal nejakú poctu. Po návrate povedal učiteľovi: „Otče, veľmi sa čudujem, že keď ste pred nejakým časom kázali, vaša kázeň sa páčila všetkým poslucháčom. Tú istú kázeň som neskôr kázal ja, a nik sa mi nepoďakoval. Čo je na príčine?“ Teológ odpovedal: „Priateľu, dal som ti svoje husle, ale sláčik, ktorým sa dotýkam srdca, si nedostal. To je tá príčina.“ Učiteľ chcel povedať, že hoci kazateľ obdržal jeho kázeň, chýbal mu jeho prednes. Okrem iného by sa mal kazateľ usilovať najmä o to, aby bol jeho prejav zrozumiteľný a prístupný, aby prospel poslucháčom rovnako ako predmet sám. Pokiaľ ide o prejav a reč, nech kazateľ dáva pozor, aby nehovoril ani príliš nahlas, ani príliš potichu a aby preto, že jeho cieľom nie je hovoriť zle, hlas ani neznižoval, ani nezvyšoval, ako sa to robí pri čítaní paší v kostole. Hlasná reč je od prirodzenosti nepríjemná. Podľa učenia Filozofa a všeobecnej skúsenosti priveľký dôraz na zmysly marí a zhoršuje vnímanie.

Veľký krik sa viac podobá na znetvorený zvuk ako voľne plynúci zvuk zreteľného a určitým spôsobom zvýrazňovaného hlasu. Preto kričiaceho kazateľa nerozumieť a nepočuť zreteľne. Príliš tichý hlas by však nemuseli dobre zachytiť vzdialení poslucháči.

Kto hneď zvyšuje, hneď úplne znižuje hlas, znechucuje všetkých poslucháčov nielen preto, že takéto náhle extrémne zmeny človek prirodzene nemá rád, ale aj preto, že keď sa nesie krik až k oblohe, odraduje poslucháčov, ktorí sedia blízko. Keď hlas zníži priveľmi, odraduje tých, ktorí sedia ďalej, lebo sa zdá, že poslucháčom, ktorí sú blízko neho, chce zveriť tajomstvo a pošepkať do uší to, čo by chcel utajiť pred ostatnými. Pokiaľ ide o zvyšovanie a znižovanie hlasu, reč nemá byť príliš monotónna, ani nevyvážená.

Siedme ponaučenie spočíva v tom, že kazateľ má dávať pozor, aby jeho kázeň neplynula príliš rýchlo. Má rozprávať po úsekoch, s rozváznymi prestávkami, so zdôrazňovaním toho, čo treba zdôrazniť a s deklamovaním toho, čo treba deklamovať. Lebo nepatrí sa kazateľovi, ani poslucháčom nie je na ošoh, aby rozprával ako chlapec, čo deklamuje Donáta, ktorý nerozumie, čo rozpráva. Čo si pomyslia poslucháči, keď počujú kazateľa takto kázať. Zvyčajne poznamenajú: „*Tento kázeň, ktorú káže, nezložil, ale prebral od iného.*“, alebo „*Tak ju recituje, ako keby recitoval mladý chlapec.*“ A naozaj, takýmto kazateľom nemôžu poslucháči rozumieť. Lebo uši poslucháčov sú síce naplnené zvukom, ale srdcia ostávajú úplne prázdne, pretože v ubiehajúcom čase sa hromadia slová za slovami, ktoré nemôžu vniknúť do srdca, ak by aj vnikli, prídu tak rýchlo, že sa v ňom nemôžu usadiť; ba dokonca ako rýchlo prídu, tak rýchlo odídu a úplne sa stratia.

Zdá sa, že kazatelia sú podobní tým, ktorí rozprávajú v cudzích a neznámych jazykoch a ktorých Apoštol napomína (Prvá epištola Korinťanom 14): „*Kto hovorí jazykom, vzdeláva sám seba.*“ Akoby povedal: „a nie druhých“. Ďalej Apoštol pokračuje: „*Ak by trúba vydala neistý zvuk, kto sa bude chystať do boja? Tak aj vy, keby ste jazykom nevydali zrozumiteľné slovo, ako sa bude vedieť, čo sa hovorí? Lebo budete hovoriť do povetria.*“ Toľko Apoštol.

Vyššie spomínaný učiteľ kazateľa, ktorý chcel kázať v jazyku ľudu, obvykle poučal: „Synu, maj mieru v hlase, zvyšuj ho vhodne a primerane; maj na mysli, že kazateľ sa nemá usilovať hovoriť veľa, ale mnohokrát by stačilo aj menej a prospelo by viac, ak by sa hovorilo vhodným spôsobom.“ Ako hovorí apoštol (Prvá epištola Korinťanom 14): „*Chcem povedať radšej päť slov svojou myslou, aby som iných poučil, než desaťtisíc slov iným jazykom.*“ Nech kazateľ prednáša s určitým dôrazom. Ak by sám nevedel dať dôraz, nech uváži, kde by ho položili iní.

Nech kazateľ rozlišuje, čo treba zdôrazniť viac a čo menej. Pri tom, čo treba zdôrazniť viac, nech sa zdrží dlhšie. Ak by bolo treba niečo zdôrazniť ešte viac, nech to nepovie len raz s väčším dôrazom, ale nech to dva alebo trikrát zopakuje v reči. Čo treba zdôrazniť viac a čo menej, nedá sa všeobecne zhrnúť; ponechávam to na posúdenie a uváženie kazateľa. Avšak všeobecne platí, že tému, jej rozdelenie a ďalšie časti, o ktorých sa bude hovoriť neskôr a od ktorých závisí pokračovanie kázne, treba predniesť veľmi dôrazne, aby ich ignorovaním nedošlo k ignorovaniu celku.

Príčinou toho, že niektorí kazatelia nezdôrazňujú jednotlivé slová, ba ani sa v reči nezastavia, ale všetko prednesú rýchlo a monotónne, je častokrát okolnosť, o ktorej som sa zmienil vyššie, že totiž prednášajú kázeň, ktorú zložil niekto iný. Druhou príčinou je veľký

zlozvyk odchyliť sa od témy. Tento zlý návyk by mali kazatelia odstrániť. Tretia príčina spočíva v tom, že niektorí kazatelia chcú povedať v kázni mnoho pekného a užitočného, z čoho treba – kvôli krátkosti času – niečo vynechať. A tak, pretože sa im to zdá ťažké, akoby hovorili (Jób 4): „*Ale kto by sa vládol zdržať slov?*“ Nechcú položiť dôraz na vybrané časti, ale nechcú ani nič vynechať. Keďže radšej chcú predniesť veľa slov bez výberu a bez zdôraznenia – čo by bolo samo osebe užitočné, ak by to povedali na ošoh, ako povedať menej aj na ošoh aj pekne. Celá kázeň potom nie je na prospech a sotva prináša ovocie.

Takíto kazatelia sú podobní nerozumnému roľníkovi, ktorý zistiac, že má hojnosť dobrých semien, nahádže ich do zeme toľko, že keď vzídu, vzájomne sa tiesnia, utláčajú a odoberajú si živiny, takže pole neprinesie nijakú úrodu. Tak sa zasiaté semeno zničí a úroda, očakávaná v onom roku, nebude, a nasledujúci rok prinesie pole ešte horšiu úrodu. Podobne sa stáva kazateľovi, ktorý v snahe povedať množstvo dobrých slov, hádže svojim poslucháčom všetky jedným dychom.

Ôsme ponaučenie je, aby sa kazateľ priveľmi nesústredoval na konkrétne slová. Lebo z nespoľahlivej pamäti slová ľahko vypadnú a povrchnosťou je myseľ hovoriaceho taká zmätená, že sa premyslene pripravené slová neobjavia. Ba často reč, rozpadajúca sa na slabiky, rozpadne sa úplne. Vtedy sa kazateľ dostane do pomykova, pretože sa viac sústreďoval na slová ako na myšlienky. Často dochádza k zabúdaniu slov a nastáva spomínaný zmätok, keď je celá kázeň napísaná v rytmoch či príliš uhladeným štýlom alebo obsahuje nadbytočné delenie autorít. Zabúdanie slov si zvyčajne zaviniť kazateľ, ktorý sa usiluje vyniknúť niečím zvláštnym. To isté sa často stáva, keď sa pribierajú obširne autority svätých. Aby sa kazateľovi neprihodila takáto pohroma, nech si vždy zaobstará všetko, čo súvisí so slovami autority a myšlienku autority nech uvedie úplne a presne. A ak sa v autoritách nájdu slová, ktoré treba právom osobitne zdôrazniť, nech sa ich pokúsi udržať v pamäti a povedať naspamäť, menej dbajúc o ostatné. Mal by vedieť, že je mnoho autorít, pri ktorých je lepšie a užitočnejšie povedať len myšlienku ako ich recitovať doslovne. Keď sa ťažko zrozumiteľné autority recitujú doslovne, ich myšlienku treba vyjadriť zrozumiteľnejšími slovami, aby nezostali bez osohu preto, že im poslucháči nerozumejú. Počas príhovoru nech kazateľ počúva pozorne obsah toho, čo sa usiluje povedať. Nech nehovorí ako straka, ktorá rozpráva len zo zvyku. Ak bude obsah reči počúvať pozorne, nakoniec vykoná, ako hovorí Izaiáš (40): „*Hovorte k srdcu Jeruzalema.*“ Lebo slová naplnia uši, ale ich obsah sa dostane do srdca. A preto, keď dáva pozor na obsah slov, ktoré káže, nehovorí k ušiam, ale k srdcu Jeruzalema. Nech neskúsený dôveruje skúsenému a vie, že keď kazateľ káže na ošoh a úžitok, tak ako treba, keď je v zápale svojho ducha, vtedy sa jeho srdce bezprostredne spája so srdcami poslucháčov, pretože nevníma, že má jazyk a poslucháči uši, ale zdá sa mu, akoby jeho slovo plynule prechádzalo do srdca poslucháčov.

Deviate ponaučenie znie, aby sa kazateľ nepokúšal kázňou ľuďom zapáčiť, aby si všimol márnomyseľnosť niektorých, ktorí chcú poslucháčom zveriť niečo neobyčajné. Lebo mnohí kazatelia sa usilovali zapáčiť takýmito vecami a povedali mnoho prázdneho a nepodstatného. To viac škodí ako prospieva. Ostatní ich nasledovali, nie preto, že mali záľubu v márnostiach, ale že sa obávali menšieho úspechu svojich kázní, ak by vybočili z tohto zvyku. Bezpochyby z márných vecí poslucháči sotva niečo majú, ak sa zavčasu

nerozozná márnivosť. Nie je veľmi na ošoh ani to, keď kazateľa dojmajú chvály alebo výčitky poslucháčov. Ak chce kázať na ich prospech, nech uváži nasledovné: „*Boh rozhádzal kosti tých, ktorí sa chceli zapáčiť ľuďom. Boli zahanbení, lebo Hospodin pohrdol nimi.*“

Desiate ponaučenie: kazateľ nech rozhodne dáva pozor, aby nepovedal niečo, čím by mohol niekoho z prítomných alebo z neprítomných zneuctiť alebo označiť za zlého. Ak by tento človek nebol známy v celej krajine, jeho hriech by však bol dobre známy, právom by bolo treba proti nemu kázať. V takomto prípade by bolo osožné alebo aj nevyhnutné hovoriť priamo a nezatajovať pravdu Cirkvi, ľudu alebo verejnosti, vzdať sa strachu, vediac, že sa kazateľ k tomu zaviazal, keď sa podujal na kazateľský úrad. Kazateľ, ktorý zo strachu zatajuje pravdu je – podľa Chrysostoma (Super Matthaemum) – zradca pravdy. Zradcom pravdy je nielen preto, že hovorí lož namiesto pravdy, ale že nehľása dobrovoľne pravdu, ktorú treba hlásať. Taký kazateľ je jeden z tých, o ktorých hovorí Hospodin prostredníctvom Izaiáša (56): „*Všetci jeho strážci sú slepí, nič nevedia, všetci sú nemí psi, nevládu štekat.*“ Preto nech sa človek viac obáva nasledovného (Izaiáš 56): „*Beda mi, že som mlčal, lebo som mužom nečistých perí.*“, a výroku (Ezechiel 33): „*Synu človeka, teba som ustanovil za strážcu pre dom Izraela. Ak poviem bezbožnému: Bezbožný, určite zomrieš! – ale ty nepovieš nič, aby si varoval bezbožného pred jeho spôsobom života, ten bezbožný zomrie pre svoju vinu, ale jeho krv budem vyhľadávať z tvojej ruky.*“

Nech kazateľ reční dôverujúc v Slovo Božie a nech nehľadá príčinu na mlčanie tam, kde je príčinou len strach, pretože Boh skúma srdcia. Lebo Chrysostomos v šiestej homílii o cnostiach Pavla hovorí: „*Kto sa podujíma na kazateľský úrad, nemá byť mierny a slabý, ale silný a pevný vo všetkom. A nikto nemôže mať potešenie z tohto skvelého daru, ak by nebol pripravený ako vojak vydať svoju dušu na smrť.*“ Toľko Chrysostomos.

Treba, aby kazateľ prihliadal na rôznu skladbu poslucháčov. Ak by kázal iba kléru, je dovolené a užitočné, aby hovoril proti nemu alebo nemilosrdne vyčítal chyby a jemu vlastné neresti, ako je svätokupectvo, blahobytný život predstavených, nezaslúžená držba viacerých výsad, zlé rozdelenie majetku cirkvi, a aby zjavil duchovným, v čom sú horší ako laici. Neresti, vlastné laikom, ako zadržovanie desiatkov, neúcta voči kléru a podobne, netreba dokazovať tam, kde je prítomný iba klérus, a nie ľud. Lebo tam, kde nikto nepočuje, nekáže sa, ani sa nezlorečí hluchému, to znamená neprítomnému, ktorý nemôže počuť. Podobne, kde je prítomný iba ľud, neútočí sa proti kléru ani proti jeho nerestiam, lebo to by mohlo viesť ľud k pohrdaniu klérom. Keď sa pri kázni stretnú duchovní a laici, praniejú sa ich spoločné nedostatky a nespomínajú sa neresti, ktoré sú vlastné kléru a o ktorých vedieť nie je laikom na ošoh. Ak sa pri dodržiavaní rozdielu medzi poslucháčmi ostro napadne nejaká nerest a ak je niekto kvôli tomu znepokojený, nie je to chyba kazateľa. Aká je chyba vojaka vytrvalo sa pripravujúceho na útok na určenom mieste, ak by v náležitej horlivosti niekoho prípadne zranil alebo zabil? Nech si to pripíše za vinu ten, kto sa zdržiaval na mieste, kde nemal čo hľadať. Lebo miesto, určené na výcvik kazateľa, je miestom vhodným na kázanie; výzva na streľbu je hriech alebo diabol. Preto nech nikto nestojí na tom mieste, ani v jeho blízkosti, potom nikto nebude

ranený ani poškodený. Nech sa kazateľ vyvaruje toho, aby nepovedal niečo, čo by vyznelo ako sebvychvaľovanie alebo pochlebovanie blížnemu, najmä ako priklonenie sa k hriechu. Aj keby chcel chválami vyvýšiť nejakého svätého, nech nepostupuje tak, že o ňom povie klamstvá a nepravdy, pretože by ho mohol Boh a jeho svätí zaslúžene zavrhnúť a ľudia vysmiať. O tom, čo prekračuje schopnosť chápania poslucháčov, nech skôr mlčí, ako hovorí, aby sa niekto nedomnieval, že káže kvôli vystatovaniu sa svojimi vedomosťami a že nehľadá prospech ľudu.

Jedenáste ponaučenie znie, aby si kazateľ dával pozor, aby poslucháčov neunavoval dĺžkou kázne tak, že sa im sprotiví, lebo pridlhá kázeň spôsobuje ťažké škody. Lebo aj v prijímaní telesného pokrmu je istá miera, ktorú nie je dobré prekročiť, ba lepšie je niečoho sa vzdať, ako byť presýtený. Ako hovorí Gregor: „*Potrava, podávaná v menšom množstve, je žiadanejšia a nepochybne aj lepšie stráviteľná.*“ Ak niekto prekročí mieru, uškodí si dvojnásobne alebo trojnásobne. Lebo potrava prijímaná nad mieru mu neprospeje, ale uškodí. Vyvolá dávenie a vyrúti sa zo žalúdka spolu s ostatnou potravou prijatou predtým na úžitok. Veď sa hovorí (Príslovia 24): „*Našiel si med: zjedz, čo ti stačí, aby si ho veľmi sýty nevyvracal.*“ Z veľmi ťažkého trávenia nejakého jedla vzniká niekedy taký odpor, že človek dostane čemer.

Tak je to aj s počúvaním Božieho slova, ktoré sa prijíma ako duchovná potrava. Lebo ak sa slúži Božím slovom nad mieru, ktorá by stačila poslucháčom podľa ich schopností a dispozícií, a káže sa akosi násilne, stanú sa tri zlé veci. Aj pekné kázne, ktorými sú nad mieru sýtené uši poslucháčov, vyjdú nazmar, nie sú im na osoh, ba niekedy takáto presýtenosť spôsobuje dávenie, lebo poslucháči vyvrátia to užitočné, čo predtým počuli a všetko im vypadne z pamäti, ktorá nestačí obsiahnuť a dobre spracovať toľko potravy. Často vzniká u nich odpor k počúvaniu Božieho slova, potom chodia neradi na iné kázne alebo aspoň na kážeň toho, kto ich násilu zdržiaval. Keby kázeň skončila skôr, než sa ľud nasýti, deje sa všetko naopak. Nech sa kazateľ usiluje kázeň ukončiť v čo najvhodnejšom čase tak, aby ľud odišiel povzbudený. A aby sa tak stalo, nech sa vždy pokúsi ukončiť kázeň nejakou peknou a zbožnou myšlienkou.

Nech sa kazateľ nedá oklamať plynutím času, ako je často klamaný pre veľkú pozornosť, ktorú upína na to, čo hovorí, alebo pre látku, o ktorej s obľubou prednáša. Preto bude preňho užitočné, aby určil niekoho, kto by mu pri blížiacom sa konci kázne dal znamenie, ktorým by ho upozornil, že je čas skončiť.

Dvanáste ponaučenie je, aby kazateľ nováčik, skôr ako bude prvý raz kázať verejne, uchýlil sa najprv na miesto skryté pred ľudským zrakom, kde sa nemusí obávať posmievačov, aby kázal stromom a kameňom a dobre sa pripravil. Nech sa tam usiluje zmierniť pohyb tela a nech si nacvičí také pohyby a gestá, ktoré bude neskôr predvádzať na verejnosti. Nech tam uvažuje aj o spôsobe, ako vyslovovať a zdôrazňovať slová a o všetkom, o čom sa hovorilo vyššie, nech pracuje na sebe a nech sa úplne oddá kázaniu. Lebo takýto výcvik má veľký význam. O vojakoch nováčikoch Vegetius v prvej knihe (Nárys vojenského umenia) hovorí, že u Rimanov boli vždy vytrvalo cvičení na neživých veciach. Bojovali napríklad s dreveným mečom, prikutým k zemi, liezli nahor po rovných drevách a robili iné podobné veci, kde im nehrozilo skutočné nebezpečenstvo, i keby sa boli vzdali. Výcvik sa konal predtým, ako boli poslaní na nejakú výpravu, kde už boli

priamo ohrození. Tak je to aj v našom prípade. Ak by kazateľ urobil chybu pri súkromnom cvičení, nehrozí mu nebezpečenstvo ani hanba a je to miesto na odstránenie nedostatkov. Inak je to na verejnosti. Ak by sa pomýlil pred publikom, je pre neho užitočné mať priateľa, ktorý mu po kázni o chybe povie, aby sa jej mohol v budúcnosti vyhnúť. Lebo keď kazateľ vyučuje iných, seba nepočúva veľmi pozorne, a preto neskúma vlastné chyby.

Medzi veci, ktoré by mal kazateľ robiť počas súkromného cvičenia, patrí úsilie o zdokonalenie prednesu, pokiaľ by trpel nejakým nedostatkom. Ak by nemohol správne vysloviť hlásku „r“ alebo „s“ alebo nejakú inú, alebo ak by jeho reč bola príliš prudká a rýchla či hlas od prírody chrapľavý a horšie počúvateľný, čiže keby mal nejaký nedostatok, pre ktorý by sa nezdal súci na kazateľský úrad. Nech si kazateľ nezúfa, že sa nedostatok nedá odstrániť, i keby sa to nestalo hneď. O veľkých rečníkoch čítame, že pre nápadnú rečovú alebo hlasovú chybu najprv strácali odvalu, potom sa však donútili chybu odstrániť a neskôr sa jej zbavili. Toto som zakúsil nielen na sebe samom, ale aj u iných spolukazateľov. Ak by však niekto trpel nápadnou rečovou alebo hlasovou chybou, ktorú by nemohol odstrániť nejakým cvičením, radil by som mu, aby sa nepúšťal do vykonávania kazateľského úradu, hoci by poznal kazateľské umenie. Pretože ak by sa aj vo forme kázne nenašla chyba, hlasová nespôsobilosť služobníka by ju veľmi poškodila. Uvedené ponaučenia nech sa kazateľ usiluje starostlivo dodržiavať. Ináč bude jeho reč nepochybne menej milá Bohu i ľuďom. Ak ich bude dodržiavať, zbaví sa malichernosti a strachu, keď sa pustí do kázne. Lebo malichernosti veľmi narúšajú pamäť a spôsobujú zábudlivosť, navyše prekážajú tak jazyku ako aj iným údom. Ale dosť ich zmierni alebo úplne odstráni spomínaný výcvik, vykonaný v súkromí, tak ako povedal Vegetius: „*Nikto sa to nebál robiť, pretože veril, že sa to naučil robiť dobre.*“ Preto nech kazateľ pristupuje k vykonávaniu svojho úradu so zbožnou a jasnou myslou, akoby pristupoval k oslave Božieho tajomstva, spoliehajúc sa viac na pomoc Božiu, ktorej je zvestovateľom a duchovným poslom, ako na vlastný talent či schopnosti.

Z latinského originálu WALEYS, T.: De modo componendi sermones cum documentis. In: CHARLAND, Th.-M.: Artes Praedicandi. Ottawa, Institut d'Études Médiévales 1936, s. 329–341, preložila Erika Brtáňová.